

NORIK MURÁNSKY V KONTEXTE OSTATNÝCH PLEMEN KONÍ CHOVANÝCH NA SLOVENSKU

František GRÁCZ

Zväz chovateľov koní na Slovensku
Moravecká 32, 951 93 Topoľčianky
e-mail: zchks@horses.sk

Abstract

Muranian Noric in the context of other horse breeds in Slovakia

Utilization of horses at the present time in Slovakia is necessary to be understood from an individual point of view. Considering the number of horses per 1 000 habitants and the number of horses per km² Slovakia is placed on the last rank within Central European countries. Support for the sector of horse breeding may solve the wide range of problems of the Slovak countryside. In Slovakia by 31. 12. 2008 there are 11 068 horses of 27 different breeds. Noric of Muran (Muranian Noric) makes 5 % of the whole horse population. There are 182 mares and 15 stallions included in the breeding.

Key words: Noric of Muranian type, diversification of countryside, agroenvironment

Abstrakt

Využitie koní na Slovensku v súčasnosti je potrebné chápať z osobitého pohľadu. Stavmi koní v prepočte na 1000 obyvateľov a počtu koní na km² je Slovensko na poslednom mieste zo stredoeurópskych krajín. Podpora sektora chovu koní môže vyriešiť širokú oblasť problémov slovenského vidieka. Na Slovensku je k 31. 12. 2008 11 068 koní 27 plemien. Norik muránsky tvorí 5 % z celej populácie. V chove je zaradených 182 kobýl a 15 plemenných žrebčov.

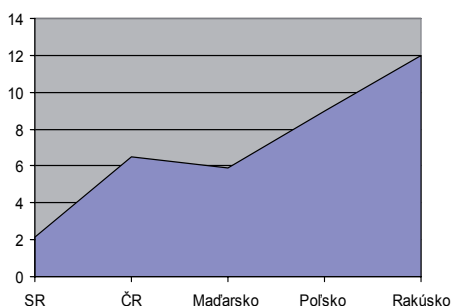
Kľúčové slová: Norik muránskeho typu, diverzifikácia vidieka, agroenviroment

Chov koní v Slovenskej republike je v komplexe živočíšnej výroby potrebné chápať z osobitého pohľadu, nakoľko v súčasnom období prestal plniť hospodársky významné úlohy ťažnej sily v spoločnosti, s výnimkou chladnokrvných koní používaných pri ťažbe a približovaní dreva. Z pohľadu ostatných aspektov však tvorí neoddeliteľnú súčasť života ľudí. Z pohľadu porovnania Slovenska a ostatných krajín stredoeurópskeho regiónu je potrebné si uvedomiť, že Slovenská republika figuruje v štatistike priemerného počtu koní na tisíc obyvateľov na nelichotivom poslednom mieste s 2,15 koňa na 1000 obyvateľov. Hustota počtu koní na km² je oproti susedným krajinám z pohľadu krajinytvorby taktiež nevyhovujúca.

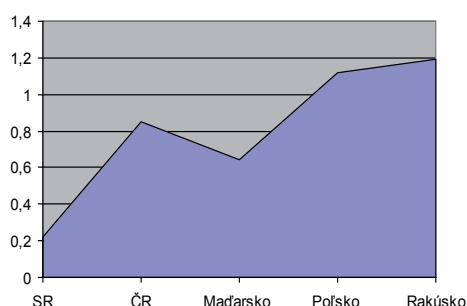
Tabuľka 1 Stavý koní v okolitých krajinách

Krajina	Počet koní k 31. 12. 2008	Počet obyvateľov (v tis.)	Rozloha v km ²	Počet koní na 1000 obyvateľov	Počet koní na 1 km ²
SR****	11 068	5 350	49 035	2,15	0,22
ČR*	67 036	10 330	78 868	6,48	0,85
Maďarsko **	60 000	10 160	93 031	5,90	0,64
Poľsko ***	350 000	39 000	312 683	8,97	1,12
Rakúsko	100 000	8 330	83 844	12,00	1,19

Zdroje: * Národný hřebčín Kladruby nad Labem, s. p. – Ústřední evidence koní
 ** Zdroj Maďarské združení chovatelův a jazdeckých športov 2008
 *** PZHK Poľský zväz chovateľov koní
 **** Centrálna evidencia koní pri NŽ Topolčianky, š.p., SR

Graf 1 Počet koní na 1000 obyvateľov

Graf 2 Počet koní na km²

Diverzifikácia vidieka

Reforma poľnohospodárstva po zmene spoločenského systému zvyšuje význam chovu koní pre diverzifikáciu vidieka. Prechod rastlinnej a živočíšnej výroby na vysokovýkonné a vysokoužitkové technológie a stále znižovanie stavov HZ prináša so sebou na vidieku:

- uvoľnenie väčšieho počtu ťažko requalifikovateľných pracovných síl,
- uvoľnenie rozsiahlych areálov bývalých poľnohospodárskych družstiev a štátnych majetkov,
- postupnú devastáciu a zarastanie trvalých trávnych porastov menšej výmery najmä v ťažšie prístupných kopcovitých oblastiach, čo vedie k závažným negatívnym zmenám v charaktere krajiny.

Negatívny dopad týchto zmien je možné efektívne tlmieť účinnou stratégiou a podporou chovu koní. Chov koní a jeho využitie tvoria základ agroturistiky ako prostriedku riešenia sociálnej situácie na vidieku a zdroja financií pre jeho rozvoj. Z pohľadu dnešného využitia koní je potrebné uvedomiť si, že chov koní úzko súvisí a ovplyvňuje širokú škálu oblastí ako:

- tvorba charakteru krajiny, vytváranie ekologickej rovnováhy,
- riešenie sociálneho problému zamestnanosti na vidieku,
- ponuka chovného materiálu odchovaného v podmienkach chovu koní na Slovensku,
- vzdelávací proces a výcvik chovateľov, jazdcov a trénerov,
- efektívne využitie krmovínových zdrojov a využitie TTP,
- využitie a rekonštrukcie areálov,

– hipoterapia.

Z tohto pohľadu je potrebné povedať, že v súčasnej zložitej ekonomickej situácii je segment chovu koní jedným z najperspektívnejších odvetví živočíšnej výroby z pohľadu rozvoja agroenvironmentálnych aktivít, nezaťažený európskymi kvótami.

Vývoj stavov koní na Slovensku

Pre pochopenie fenoménu vývoja chovu koní na Slovensku je dôležité uviesť niekoľko dôležitých faktov, ktoré významnou mierou ovplyvnili stavy koní od druhej polovice minulého storočia. Kolektivizácia v päťdesiatych rokoch minulého storočia, privatizácia žrebčincov a žrebčínov v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia spôsobila značné otrasy v chove koní v SR. Zaužívané pravidlá a postupy v chove koní prestali platiť. Dominantné postavenie štátnych podnikov v chove koní (s výnimkou NŽ Topoľčianky, š. p. a LESOV SR, š. p.) nahradili súkromní chovatelia koní, ktorým chýbali potrebné vedomosti z oblasti plemenitby a legislatívy. Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky v zmysle zákona o šľachtení a plemenitbe hospodárskych zvierat reagovalo na zmeny spoločensko-politického systému a pridelo postavenie „Uznanej chovateľskej organizácie v oblasti chovu koní“ subjektom:

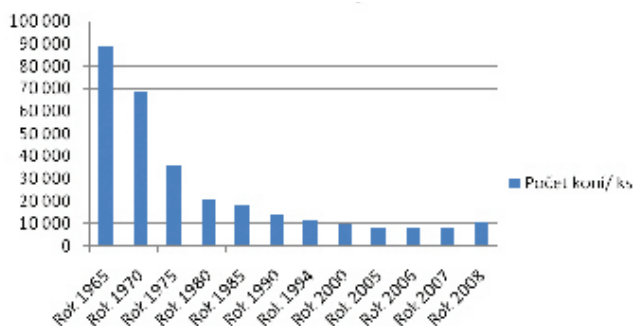
- Zväz chovateľov koní na Slovensku – družstvo (ZCHKS)
- Národný žrebčín Topoľčianky, š. p.
- Závodisko, š. p., Bratislava

ZCHKS vznikol ako prirodzená potreba chovateľov koní po organizačných zmenách v chove koní na Slovensku po roku 1989. ZCHKS sa po svojom vzniku snažil vyplniť vzniknuté vákuum.

Tabuľka 2 Vývoj stavov koní na Slovensku v období rokov 1965 - 2008

Rok	Počet koní (ks)	Rok	Počet koní (ks)
1965	89 010	1994	11 188
1970	68 905	2000	9 516
1975	35 858	2005	8 328
1980	20 489	2006	8 222
1985	18 497	2007	8 017
1990	13 595	2008	11 068

Zdroje: údaje za roky 1965 – 2007 – Štatistický úrad SR; za rok 2008 – CE koní pri NŽ Topoľčianky, š. p.

Graf 3 Stavov koní v období rokov 1965 – 2008

Z grafu je zrejmé, že klesajúci stav koní sa v prvej dekáde dvadsiateho prvého storočia zastavil na stavoch 8 000 ks. V roku 2008 bolo evidovaných 11 068 koní. Je predpoklad, že pripravovaná podpora na VDJ bude motivovať i zvyšných chovateľov, ktorí nie sú registrovaní v Centrálnej evidencii koní, k zaevidovaniu svojich zvierat, čím by stavy koní v SR mohli vzrásť na 13 000 ks.

Populácie koní chovaných v SR

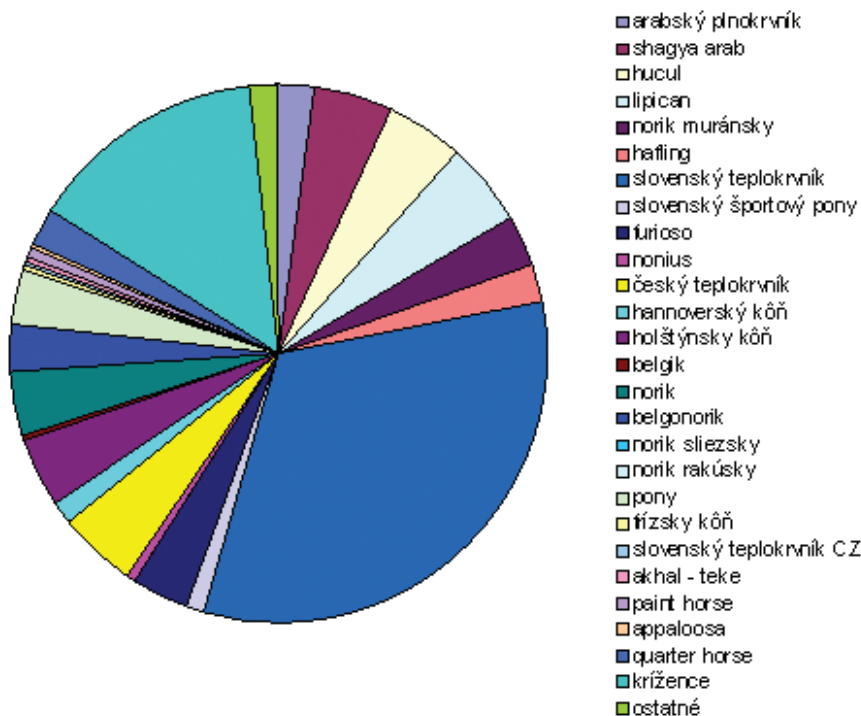
I napriek nízkemu stavu koní je nutné povedať, že rozmanitosť plemien chovaných na Slovensku je mimoriadne pestrá. Rajonizácia platná v minulom storočí je zabudnutá. Na Slovensko boli dovezené plemená koní, ktoré nemajú tradíciu ani zastrešenie v rámci zákona o šľachtení a plemenitbe HZ. V tabuľke 3 sú uvedené a v grafe 4 znázornené aktuálne stavy koní k 31. 12. 2008, z ktorých vidieť, že na Slovensku sa chová 27 plemien koní. Je predpoklad, že plejáda plemien sa bude rozširovať.

Z uvedených 27 plemien koní sú niektoré plemená ako frízsky kôň, akhal – teke, paint horse, appaloosa, quarter horse postavené tak povediac „mimo zákon“. Na Slovensku nemajú zastrešenie uznanou chovateľskou organizáciou. Majitelia týchto koní pri plemenitbe a registrácii čistokrvných zvierat musia kontaktovať organizáciu v krajine pôvodu toho ktorého plemena, ktorá v súčasnej situácii administruje vystavovanie dokladov.

Tabuľka 3 Sumár koní vypracovaný Centrálnou evidenciou koní pri NŽ Topoľčianky, š. p., k 31. 12. 2008

Plemeno	Populácia spolu		Kobyly nad 3 roky	Plemenné žrebce	Ostatné žrebce a valachy
	počet	%			
arabský plnokrvník	261	2,360	125	10	93
shagya arab	514	4,647	218	18	134
hucul	511	4,620	213	15	145
lipican	548	4,954	203	17	156
norik muránsky	359	3,246	182	11	67
hafling	241	2,179	125	7	101
slovenský teplokrvník	3582	32,384	1836	18	1502
slovenský športový pony	144	1,302	53	5	67
furioso	362	3,273	177	21	109
nonius	49	0,443	12	11	3
český teplokrvník	539	4,873	199	9	200
hannoverský kôň	136	1,230	39	3	37
holštýnsky kôň	462	4,177	93	9	157
belgik	45	0,407	17	6	11
norik	433	3,915	241	15	118
belgonorik	292	2,640	156	4	93
norik sliezsky	4	0,036	1	2	1
norik rakúsky	4	0,036	1	3	0
pony	378	3,417	201	11	143
frízsky kôň	21	0,190	9	0	10
slovenský teplokrvník CZ	26	0,235	16	0	10
akhal - teke	27	0,244	18	0	4

Plemeno	Populácia spolu		Kobyly nad 3 roky	Plemenné žrebce	Ostatné žrebce a valachy
	počet	%			
paint horse	79	0,714	23	0	15
appaloosa	15	0,136	9	0	6
quarter horse	243	2,197	109	0	77
krížence	1616	14,610	726	0	381
ostatné	170	1,537	75	0	95
Spolu	11061	100,00	5077	195	3735

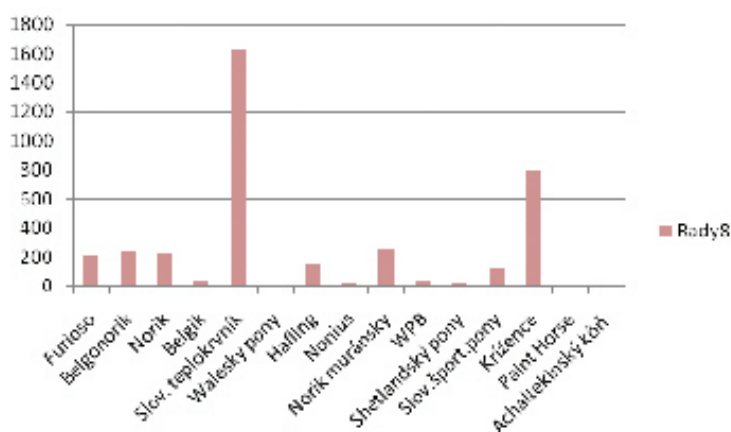
Graf 4 Grafické znázornenie podielu jednotlivých plemien

V tabuľke 4 sú uvedené počty narodených žriebät jednotlivých plemien v kompetencii ZCHKS, ako aj krížence za obdobie rokov 2002 – 2008. Nárast registrovaných koní po nelicencovaných žrebcoch je fenomén, ktorému je v budúcnosti potrebné venovať zvýšenú pozornosť.

Tabuľka 4 Porovnanie počtov narodených žriebät podľa plemien v rokoch 2002 – 2008

P.č.	Plemeno	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Spolu
1.	furioso	23	28	37	32	35	25	30	210
2.	belgonorik	98	53	28	27	20	15	7	248
3.	norik	0	60	40	44	24	33	27	228
4.	belgik	0	5	9	7	3	7	4	35
5.	slov. teplokrvník	231	288	269	235	199	196	213	1631
6.	waleský pony	1	0	1	0	1	1	0	4

7.	hafling	15	20	33	24	16	17	31	156
8.	nonius	5	3	3	2	3	7	8	31
9.	norik muránsky	36	25	39	33	34	44	48	259
10.	welsh par bred	5	5	6	9	3	3	9	40
11.	shetlandský pony	0	0	2	10	7	1	3	23
12.	slov. šport. pony	17	12	16	19	21	23	16	124
13.	krížence	80	92	100	121	107	156	140	796
14.	paint horse	0	0	0	0	0	0	1	1
15.	achaltekinský kôň	0	0	0	0	0	0	2	2
	Spolu	511	591	583	563	473	528	539	3788

Graf 5 Počty narodených žriebät v kompetencii ZCHKS podľa plemien za obdobie 2002 – 2008

História chovu chladnokrvných koní

Z historického pohľadu chov chladnokrvných plemien koní nemá na Slovensku dlhú tradíciu. Slovenská republika ako súčasť Československa bola do polovice minulého storočia v rámci rajonizácie chovu koní v bývalom Československu oficiálne bez chladnokrvných koní. Na Slovensku sa chovali:

- ťažký teplokrvník: nonius, anglický polokrvník v oblasti západného Slovenska, Považia, Spiša a Šariša,
- stredný teplokrvník: anglický polokrvník, arab, originálny arab v oblasti južného Slovenska,
- ľahký teplokrvník: originálny arab, arab, lipican v oblasti vymedzenej územím Kysúc, Oravy a Liptova,
- malé horské kone, hucul v oblasti tvorenej územím severnej Oravy, severovýchodných častí Slovenska.

Chov chladnokrvných koní bol oficiálne zakázaný. Okrajovo sa vyskytoval v prihraničných oblastiach moravskoslovenského pomedzia, resp. nákupom ťažných koní v 19. storočí pre potreby veľkostatkov (Bílek et al. 1957).

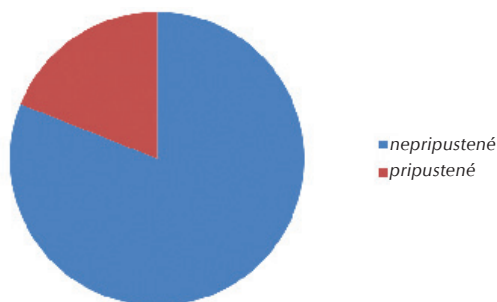
V druhej polovici minulého storočia došlo k rozvoju chovu chladnokrvných koní na Slovensku. Významnú úlohu pri chove chladnokrvných koní tu zohral žrebčín na Muráni. V súčasnom období je chov chladnokrvných koní plne etablovaný. Pre jednotlivé plemená chladnokrvných koní sú vypracované šľachtiteľské programy a štatúty PK. Šľachtiteľský chov Norika muránskeho typu v SCHK Dobšiná má štatút chráneného chovu.

Situácia v chove Norika muránskeho typu

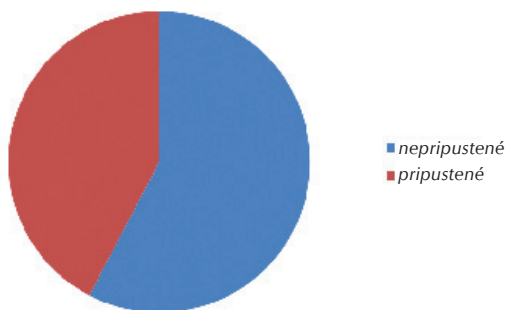
Z tabuľky a grafu plemennej skladby koní chovaných na Slovensku je zrejmé, že populáciu chladnokrvných koní tvoria plemená norik muránsky, norik, norik rakúsky, norik sliezsky, belgik a plemenný typ chladnokrvníka v belgonorickom type. Početnosť celej populácie chladnokrvných koní je 1 144 koní, čo predstavuje 10 % z celkovej populácie koní chovaných v SR, pričom norik muránsky tvorí len 3 % populácie.

Reprodukcia koní s dôrazom na Norika muránskeho typu

Z celkového počtu kobýl nad 3 roky (5 077 ks) bolo v roku 2008 pripustených 1 152 kobýl, čo predstavuje 23 % kobýl zapojených do reprodukcie. V populácii koní Norika muránskeho typu je evidovaných 182 kobýl vo veku nad 3 roky. Z uvedeného počtu bolo v roku 2008 v plemenitbe využívaných 77 kobýl, čo predstavuje 42 % kobýl zapojených v reprodukcii. Ak berieme do úvahy, že u chladnokrvných koní, najmä u Norika muránskeho typu, určitú úlohu zohráva i využitie týchto koní v práci, čo znižuje využitie kobýl v plemenitbe, je situácia u tohto plemena oproti ostatným priaznivá.

Graf 6 Znáznornenie počtov pripustených a nepripustených kobýl všetkých plemien nad 3 roky

Graf 7 Znáznornenie zapojenia kobýl Norika muránskeho typu do plemenitby

Nepriaznivá situácia v reprodukcii koní ako celku má niekoľko dôvodov:

- absencia plemenných žrebcov na zabezpečenie čistokrvnej plemenitby v oblastiach s chovom koní,
- environmentálne opatrenia PRV, ktoré nemotivujú chovateľov pripúšťať kobyly,
- nepriaznivá situácia v predaji koní na Slovensku,
- u chladnokrvných koní ich využívanie v práci.

Z pohľadu početnosti plemenných žrebcov sa v prirodzenej plemenitbe koní na Slovensku v roku 2008 využívalo 187 plemenníkov. Populácia koní Norik muránskeho typu na Slovensku je zastúpená 11 plemenníkmi. V zmysle štatútu plemennej knihy je možné na základe záväzného posudku Rady PK Norika muránskeho typu využívať i žrebce norické. Celkovo sa pre populáciu koní Norika muránskeho typu používa 15 plemenných žrebcov, čo predstavuje 8 % populácie. Z pohľadu líniového zastúpenia sú v populácii Norika muránskeho typu zastúpené línie: **Georg Vulkan IV** – 3632 Gorej (TV-1), 3542 Gabo (TV-2); **Poker Elmar XIII** – 4498 Princ Elmar Závej (PE); **Neuwirth Diamant IX** – 3414 Nuget z Podolia (NL), 4499 Zdenko (NL-1); **Streiter Vulkan** – 4446 Pištoľník (Š-1), 4500 Zeman (Š-2), 4549 Cigán (Š-3), 3714 Jantár (Š-3); **Galvani Diamant** – 4493 Galvani Diamant XIV, 3615 Eros (GD-1), 4553 Golian (GD-2), 4567 Hektor (GD-3); **Schaunitz** – 4595 Hochberg Schaunitz XV, 4594 Zeisig Schaunitz XV.

V SR je podľa registra chovateľov Norika muránskeho typu evidovaných 93 chovateľov, z toho dominantné postavenie majú LESY SR, š. p., SCHK Dobšiná, kde sa nachádza 25 % populácie kobýl. Ostatné kobyly sú umiestnené v rámci celej SR. Chov norika muránskeho je rozložený do oblastí s typickou lesnou krajnotvorbou. V Podunajskej nížine sa norik muránsky objavuje ojedinele, čo úzko súvisí s historickými tradíciami chovateľov. Z pohľadu ďalšieho rozšírenia plemena je priestor na jeho rozšírenie v oblastiach Považia a Hornej Nitry, kde má svoje opodstatnenie, avšak zastúpenie tohto plemena je minimálne.

Kontrola úžitkovosti Norika muránskeho typu

Kontrola úžitkovosti koní Norika muránskeho typu sa vykonáva v zmysle štatútu plemennej knihy. Jednostranné výkonnostné skúšky Norika muránskeho typu absolvovalo od uznania plemena 11 žrebcov a 31 kobýl. V triede Elita ukončilo výkonnostné skúšky 9 žrebcov, v triede I. dva žrebce. Z 31 kobýl absolvovalo výkonnostné skúšky 26 kobýl v triede Elita a 5 kobýl v triede I. Z uvedených čísel je zrejma vysoká výkonnosť koní Norika muránskeho typu.

Furmanské preteky ako ďalší stupeň KÚ

Prezentácia chladnokrvných koní prostredníctvom furmanských súťaží výraznou mierou napomohla k propagácii chovu chladnokrvných koní, najmä Norika muránskeho typu. Jednotné pravidlá súťaží a medzinárodná konfrontácia v rámci Majstrovstiev Európy furmanov spropagovala plemeno Norik muránskeho doma i v zahraničí. V neposlednom rade uznaná chovateľská organizácia má možnosť testovať výkonnosť jednotlivých koní ako vyšší stupeň kontroly úžitkovosti. Rada PK chladnokrvných plemien koní vytvorila rámec, na základe ktorého je možné umiestnenie do piateho miesta v dlhodobej súťaži akceptovať po splnení ostatných podmienok ako formu udelenia výberu pre žrebca alebo zaradenie kobyly na základe vlastnej výkonnosti. Z predstaviteľov koní Norika muránskeho typu bol svojho času za najsilnejšieho koňa Slovenska pokladaný plemenný žrebec 3615 Eros. Jeho charakter a prístup k ťažkému ťahu boli nezabudnuteľným zážitkom. Je potešiteľné, že

plemenné žrebce 3632 Gorej (TV-1), 3542 Gabo (TV-2), 3714 Jantár (Š-3), 4553 Golian (GD-2) sú testované vo furmanských súťažiach.

Záver

1. Z analýzy stavov koní za obdobie posledných 10 rokov je zrejmé, že v SR sa podarilo zastaviť pokles stavov koní. Je na nás, aby sme vytvorili pre kone také ekonomické podmienky a spoločenskú klímu, aby tento trend nebol len ojedinelý úkaz, ale aby stavy koní rástli percentuálne aspoň tak ako v ČR.
2. Pri súčasných stavoch koní v SR sa zloženie uznaných chovateľských organizácií javí ako optimálne. Ďalšia atomizácia (ako napr. v ČR) by bola kontraproduktívna.
3. Pre zvýšenie stavov koní norika muránskeho je potrebné v budúcom období zapojiť do plemenitby maximálny počet kobýl tohto plemena.
4. Pokúsiť sa správnymi stimulmi rozšíriť jeho chov do oblastí možného optimálneho využitia.
5. Pre potreby zabezpečenia čistokrvnej plemenitby zabezpečiť každoročne jedného plemenníka do Insemináčno-reprodukčného centra pri NŽ Topoľčianky, š. p.
6. Na obdobie rokov 2013 – 2020 navrhnuť prepojenie príjmu dotácií cez reprodukčné ukazovatele.

Zoznam použitej literatúry

1. Bílek, F. et al. 1957: Speciální zootechnika, Díl druhý – Chov koní. Praha, Státní zemědělské nakladatelství, 1032 pp.
2. Štatistický úrad Slovenskej republiky: Súpis HZ, strojov a zariadení v poľnohospodárstve 1965 – 2007, časť kone.